

ВІДГУК РЕЦЕНЗЕНТА

доктора мистецтвознавства, доцента
ПАВЛОВОЇ Тетяни Володимирівни
на дисертацію **Ірини СОРОКОПУД**

«СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НЕОАВАНГАРДНИХ РУХІВ В ШКОЛАХ СТАНКОВОЇ ГРАФІКИ КИЄВА, ХАРКОВА (1990 - 2020 рр.)

подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю
«023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
(галузь знань 02 – Культура і мистецтво)

Ступінь актуальності обраної теми. Розвиток мистецтва графіки кінця ХХ – початку ХХІ ст. має важливе значення для дослідження образотворчого мистецтва України. У цей період тривають вагомі зміни у художньо-образному та тематичному репертуарі, оновлюється техніка, продовжують трансформуватися прийоми, система виражальних засобів, в цілому набуває нових якостей графічна художня мова.

Прагнення узагальнити та інтерпретувати ці важливі процеси, що відбуваються в мистецтві, безпосередньо пов'язане з одним з найбільш яскравих феноменів цього часу – неоавангардом.

Звернемо увагу на те, що як явище у мистецтві, неоавангард усе ще не є чітко визначеним та усебічно осмисленим поняттям. Його поширеність в сучасному термінологічному апараті мистецтвознавства та загалом гуманітарних наук часто віддзеркалює етап авторських пошуків належного поняттєвого змісту і не спирається на наперед прогнозований результат.

Ще більш очевидний розрив у поняттєвій структурі цього явища стає зрозумілим на тлі аналізу західних досліджень. Вчені з США та Західної Європи звертаються до іншого дослідницького досвіду, який, у свою чергу, є наслідком альтернативного розуміння еволюції образотворчого мистецтва та ролі і місця сучасних процесів трансформації у графічних практиках.

Неоавангард у мистецтві графіки має вагоме підґрунтя у вигляді «історичного» авангарду початку ХХ ст., який в українському образотворчому мистецтві має незаперечно важливе значення, проіснувавши в цілісній стилістичній якості аж до 1960-х рр. Існування такого вагомого

фактору розвитку позначилося на сутності художніх феноменів кінця ХХ ст., актуалізувавши неоавангард як рефлексію процесів першої половини ХХ ст. Саме графіка, з її природними можливостями до технічної, образної та стилістичної динамічності стала простором художніх експериментів та ареною для постмодерністських трансформацій.

У контексті розвитку напрямків неоавангарду київська та харківська школи демонструють різні підходи, проте в багатьох аспектах збігаються на рівні застосування конкретного кола художніх прийомів.

Усе зазначене дозволяє визначити обрану нами проблематику як актуальну та таку, що має наукову новизну та теоретичне і практичне значення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, рекомендації та висновки дисертації спираються на самостійні дослідження автора, що включають аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури із зазначеної проблематики; виявлення етапів розвитку, проведенні типологізації та мистецтвознавчого аналізу творів, виявлення поєднання традиційних технік та прийомів у взаємозв'язку з появою нових авторських підходів та технік.

Викладені в дисертаційній роботі основні положення є достатньо обґрунтованими. Вони базуються на фундаментальних положеннях сучасної науки, результатах дослідження українських та зарубіжних вчених-мистецтвознавців.

Достовірність основних положень дисертації підтверджується рядом доведених теоретичних положень, фактами, які наведені як ілюстрації, виконаних під керівництвом автора (Додатки Альбом ілюстрацій, таблиці) та публікаціями у фахових виданнях.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів. Дисертація Ірини СОРОКОПУД містить вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел, список ілюстрацій та альбом ілюстрацій, список

публікацій. Висновки до кожного розділу дисертації є науково обґрунтованими, а їхній зміст підтверджується наявним аналітичним та візуальним матеріалом. Дослідження завершується загальними висновками, що підсумовують зміст роботи, є логічними та такими, що відображають ключові положення дисертаційної роботи. За структурою, змістом, рівнем виконання, актуальністю, науковою новизною, оформленням, мовою та стилем дисертація Ірини СОРОКОПУД відповідає вимогам, які пред'являються до оформлення кваліфікаційних дисертаційних робіт. Обсяг дисертації відповідає нормам, викладеним у «Положенні про порядок присудження наукового ступеня доктора філософії у ХДАДМ». Представлене дослідження не містить академічного плагіату. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів у роботі мають відповідні посилання на джерело з дотриманням встановлених вимог.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні результати дисертації були оприлюднені в 3 наукових публікаціях: всі вони — у фахових виданнях, що включені до переліку МОН України, публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації (із співавтором) – 1, 3 — у збірниках матеріалів і тез наукових конференцій. Ірина СОРОКОПУД має 6 самостійних публікацій.

Практичне значення результатів дослідження роботи полягає в тому, що вона дає цілісне, науково обґрунтоване уявлення про розвиток неоавангардних тенденцій наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у контексті становлення та еволюції київського та харківського регіональних осередків мистецтва графіки. Практичне значення результатів полягає в можливості використання основних положень і матеріалів дисертації у навчальному процесі (у лекційних курсах із історії графіки), а також для розробки і обґрунтування навчально-методичних посібників. Запропоновані дисертанткою результати дослідження можуть стати основою для створення програм теоретичних курсів з мистецтва графіки відповідного хронологічного періоду часу.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. За своєю структурою дисертація на тему «Становлення та розвиток неоавангардних рухів в школах станкової графіки Києва, Харкова (1990 - 2020 рр.)» укладається у чітку послідовну форму, де в початкових розділах аналізується джерельна база, зроблено детальний огляд робіт художників, та висвітлено сучасне мистецтво зазначених мистецьких центрів а в заключній частині роботи висвітлюється важливість неоавангардних рухів для розвитку сучасних візій України.

Дисертаційна робота викладена на 138 сторінках машинописного тексту, складається зі вступу, 3 розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатка, якій містить альбом ілюстрацій і таблиці. Обсяг основного тексту дисертації складає 123 сторінок друкованого тексту. Робота ілюстрована 61 сторінками. Список використаних джерел містить 152 найменування.

У **вступі** дисертантка розкриває загальну характеристику роботи, формулює мету дослідження, об'єкт і предмет дослідження, окреслює наукові і прикладні задачі. Продемонстровано, що аналіз стану дослідженості проблеми засвідчує актуальність та важливість розглянутих та проаналізованих питань.

У **першому розділі** викладено результати аналізу та історіографії фахової літератури, наведено джерельну базу, обґрунтовано методи дослідження. На основі розгляду наукових праць виявлено, що інтеграція філософських, естетичних, художніх засад модернізму та авангарду в українську культуру другої половини ХХ — початку ХХІ століття, як і формальних методів, відбувалася на різних рівнях творчих практик. На основі аналізу доведено, що роль автора не змінилася і в 1990 – 2020 рр., оскільки його художнє бачення та інтуїція, творчий процес синхронізувалися з новим контекстом культури та викликами часу.

У **другому розділі** досліджується типологічна характеристика графіки неоавангарду київського та харківського регіональних мистецьких осередків

кін ХХ – поч. ХХІ ст. Зокрема доведено, що для розвитку мистецтва графіки поняття «неоавангард» має особливу важливість, що демонструють численні звернення вчених до осмислення та переосмислення цього явища. Також очевидна актуальність цього поняття пов'язана не тільки із художніми традиціями образотворчого мистецтва України ХХ століття, але й з внутрішнім динамізмом графічної художньої мови. Проаналізований матеріал дозволяє виділити дві сукупності типологічних характеристик, які розглядаються нами як єдина система, що охоплює поняття «художня школа»:

- типологічні характеристики схожості (комплекс типових та повторювальних художніх властивостей, які знайшли свої вираження в обох осередках та однаково ефективно вплинули на формування образу школи);

- типологічні риси відмінності (комплекс властивих та унікальних рис, які є художніми акцентами в стильовому, образному та композиційно-пластичному репертуарі відповідної школи; технічні особливості, які у процесі розвитку неодмінно призвели до нових виразних художніх якостей).

У **третьому** розглядаються та аналізуються неоавангардні прийоми графічної мови в творах художників-графіків 1990-х – 2020 -х рр. Мистецтво неоавангарду у контексті художньо-образних ремінісценцій київської школи графіки характеризується взаємодією низки прийомів та підходів, які в історичному становленні цього регіонального осередку упродовж кін ХХ – початку ХХІ ст. сформували повноцінну образно-стильову систему. Її важливою властивістю є діалог живописних та графічних художніх прийомів, які виражаються у проникненні окремих елементів станкової художньої мови до простору графічного вираження. Важливе значення для характеристики неоавангардної якості київської школи графіки має використання академізму як інструменту для вираження постмодерністських художніх ідей. Трансформація технічного репертуару мистецтва графіки також є принципово важливою ознакою київської школи графіки в її неоавангардних проявах. Неоавангард як художня мова харківської школи графіки кінця ХХ

– початку ХХІ ст. розвивався на ґрунті переосмислення та трансформації історичного авангарду. Особлива роль у цьому процесі належала творчим об'єднанням та групам, які, особливо на початковому етапі кінця 1980-х – початку 1990-х рр., відігравали інституційну роль (приміром, «Літера А» на початку 1990-х, у подальшому 2010-х рр. – група «Деграж»). Виразною складовою художньо-образного репертуару харківської школи графіки стали пошуки нової графічної форми у контексті переосмислення традицій авангарду. Проведене дослідження показує, що формально-пластичні експерименти склали фундамент для інтеграції нових виражальних засобів від живопису до графіки. Центральним мотивом харківського неоавангарду є деконструкція та «розпредметнення» у художній мові графіки, що у творах Н.Мироненко, В.Христенка, Д.Шевченка виступає як спільна точка зору на «постмодерністську» дійсність: мінливу, невловиму, візуально пружну та вкрай символічну. Символізм та знаковість є важливими характеристиками специфічного стану неоавангардної графічної мови, що перебуває на перетині із графічним дизайном та прикладною графікою. Практично із кінця 1980-х рр. в еволюції харківської школи простежується особлива лінія спадкоємності «історичного авангарду», яка реалізувалась у своєрідному мистецькому «міжкордонні»

Результати дослідження акумульовано в **загальних висновках**. Отже структура дисертації відображає мету й завдання дослідження. Дисертація оформлена згідно вимог МОН України та відповідного Положення ХДАДМ до кваліфікаційних праць такого рівня.

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертації, слід звернути увагу на окремі **дискусійні моменти, зауваження та пропозиції**:

1. В огляді теоретичних праць, що торкаються визначення суті явища неоавангарду, дослідницею належним чином представлено західну теоретичну думку, однак бракує історичного тексту «Авангард і кітч» теоретика абстрактного експресіонізму Клімента Грінберга, який ще в 1939 р.

визначив головні критерії авангардного мистецького твору. Знакова праця може бути ефективною також і в дослідженні неоавангарду.

2. Варто відмітити зусилля дослідниці у пошуках ключових фігур для поступу в графічному процесі досліджуваного періоду. Так в харківському мистецькому осередку слушно виокремлюється роль В. Куликова на шляху від інновацій шістдесятників до нової художньої парадигми, що розвивається з кінця 1980-х рр. Утім варто звернути увагу на неоціненність ролі Є.Джолос-Соловйова і його новаторської графіки, що розгорталася паралельно з «графічним періодом» Куликова і мала великий вплив на процеси трансформації, які відбувалися в цьому виді мистецтва. На жаль спадщина Джолос-Соловйова малодоступна в Україні, проте варто надалі відшукати шляхи до повернення цього імені в історію українського мистецтва.

3. Розглядаючи особливості художнього процесу 1990-х рр. у його літературно-мистецьких аспектах, авторка окреслює такий цікавий міжвидовий феномен як «книга художника», розглядаючи приклади співпраці Павла Макова з Гамлетом Зіньківським, а також його спільні проекти з Сергієм Жаданом. У цьому контексті варто було б згадати арт буки самого Павла Макова, які передують цим-от проектам, як-от: «Книга днів», «Фонтан виснаження», «Квітневі війни», «UtopiA» та інш., що спровокували бурхливий зріст цікавості до цього жанру. Постать Павла Макова у контексті унікальної місії презентації мистецтва України на 59-му Венеційському Бієннале пам'ятного 2022 року — надважлива, тож варто було би приділити більше уваги цьому художникові.

4. Попри те, що стиль викладення роботи в цілому задовольняє вимогам до наукового тексту і добре сприймається, трапляються певні описки, злипання слів тощо.

Утім, наведені зауваження не змінюють загальне позитивне враження від роботи, не принижують наукового та практичного рівня отриманих результатів та мають рекомендаційний характер.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН України та відповідного Положення ХДАДМ. В цілому, за своїм рівнем, теоретичною та практичною цінністю, науковою новизною, змістом та оформленням дисертація Ірини СОРОКОПУД «Становлення та розвиток неоавангардних рухів в школах станкової графіки Києва, Харкова (1990 - 2020 рр.)» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, від 12 січня 2022 р. № 44, «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України, від 19 травня 2023 р. № 502 та «Положення про порядок присудження наукового ступеня доктора філософії», затвердженого рішенням Вченої ради, від 25 травня 2023 р, протокол № 29 та освітньо-наукової програми «023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», спеціальності 022 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Дисертація Ірини СОРОКОПУД є самостійною, завершеною та актуальною науковою роботою, тому її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії із відповідної спеціальності.

Рецензент –

доктор мистецтвознавства, доцент,

зав. кафедри візуальних практик ХДАДМ

ПАВЛОВА Тетяна Володимирівна